

УДК 796.011.3-056.264:376.36-053.4

Пальчук М.Б.¹, Гулюк Н.О.², Кенсицька І.Л.³

¹ канд. наук з фіз. вих. та спорту, доц., Національний університет фізичного виховання і спорту України

² асп., Національний університет фізичного виховання і спорту України

³ канд. наук з фіз. вих. та спорту, доц., Національний університет фізичного виховання і спорту України

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Анотація. Порухення мовлення дітей дошкільного віку є лідером серед найбільш поширених нозологій. Актуальність вивчення підходів до застосування засобів фізичного виховання у роботі з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку зумовлена даними наукових досліджень, в яких наголошується на взаємозв'язку між мовленнєвою та руховою сферами дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дошкільнята, загальний недорозвиток мовлення, руховий розвиток, освітній процес, засоби фізичного виховання

Annotation. Speech disorders of preschool children are the leader among the most common nosologies. The relevance of studying the feasibility of using physical education tools in working with children with speech disorders is determined by the data of scientific studies, which emphasize the relationship between the speech and motor spheres of preschool children.

Keywords: preschoolers, generalized underdevelopment of speech, motor development, educational process, exercises

Статистичні дані щодо чисельності дітей з порушенням мовлення у закладах дошкільної освіти (ЗДО) України за 2018-2022 роки свідчать про те, що дана нозологія серед дошкільнят є найбільш поширеною. За даними Державної служби статистики України у 2018 році було зафіксовано 3638 дітей із зазначеною нозологією, у 2020 – 3328, у 2021 – 3324, а у 2022 – 2755 дітей [3].

Дослідженню мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку присвячено праці О. В. Козинець, Л. В. Цибульської [5]. Авторами здійснено аналіз сучасних підходів щодо корекційно-розвивальної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення, а також визначено найбільш ефективні форми та засоби роботи логопеда, до яких віднесено мовленнєві вправи та спеціальні ігрові завдання. К. Єрьоменко, О. Таран [4] розроблено систему діагностики складоритмічної структури мовлення та психомоторики дітей із загальним недорозвитком мовлення. Авторки дійшли висновку, що у більшості дітей дошкільного віку із загальним

недорозвитком мовлення недостатньо сформована складоритмічна структура мовлення і психомоторика. Встановлено, що сформованість навичок просторової організації рухів та вміння здійснювати просторово організовану діяльність мають безпосередній вплив на вимову складних слів, сприйняття словосполучень, які позначають предмети, явища, ознаки, визначення акцентно виділених компонентів у складовому ряді. Дослідницями було виявлено взаємозв'язок між загальним недорозвитком мовлення дітей і сформованістю їх рухової сфери, що стало підґрунтям розробки діагностичної системи, котра включає два аспекти: психомоторику та складоритмічну структуру мовлення.

На необхідності розвитку просторових уявлень дітей із загальним недорозвитком мовлення наголошують V. G. Semenova, O. N. Filippova [12]. Дослідниками представлено алгоритм дій щодо корекції особливостей просторових функцій у старших дошкільнят із загальним недорозвиненням мови, що включає планування напрямів корекційної роботи з дітьми відповідно до інноваційних форм роботи під час корекційно-розвивальних занять, позаурочних занять, зокрема фізичною культурою. Здійснений дослідниками [1] аналіз свідчить про відсутність сучасних розроблених програм організації процесу фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку, передумовою розробки яких має бути вивчення рухового розвитку зазначеного контингенту. Автори поділяють думку І. О. Омеляненко [6] про те, що реалізація ефективного корекційно-оздоровчого впливу на організм дітей з мовленнєвими порушеннями засобами фізичного виховання повинна базуватись на вивченні їх рухової функції. Як зазначає авторка, вивчення особливостей психофізичного розвитку дітей, оцінка їх когнітивних та рухових можливостей та здібностей має бути підґрунтям змістовного наповнення занять, формування методики, вибору форм організації занять та умов їх проведення.

Незважаючи на інтерес науковців до вивчення питань, пов'язаних із корекцією мовленнєвих порушень дітей старшого дошкільного віку, вивчення їх рухового розвитку, комунікативних здібностей та підходів до використання засобів фізичного виховання в освітньому процесі ЗДО потребують подальшого вивчення.

Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес науковців до вивчення питань, пов'язаних із корекцією мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. На думку дослідниці К. Alimova [12] логопедична робота повинна здійснюватися через систему ігор та вправ. Поступове засвоєння нових знань, розвиток рухів рук разом із дрібною моторикою здатне впливати на формування розумових здібностей,

пізнавальної діяльності та зорово-моторну координацію. Л. Стахова, А. Лоза [10] пропонують використовувати рухливі ігри в корекційному процесі з подолання порушень мовлення дітей. На думку науковців, рухливі ігри, які включають виконання певних рухових дій, сприяють одночасному задоволенню потреб дітей у руховій діяльності та дозволяють вирішувати навчальні завдання, сприяють зниженню напруги, підвищують роботоздатність, покращують якість засвоєння знань.

А. С. Гридасова [2] провела теоретичний аналіз доцільності використання логопедичної ритміки у ЗДО з метою профілактики мовленнєвих порушень, розглянула можливість використання авторської методики логопедичної ритміки в ході музичних занять з дошкільниками, а також навести приклади логоритмічних вправ, які можна використовувати на музичних заняттях. Особливості використання логопедичної ритміки на заняттях з дітьми з недорозвитком мовлення розглянуто у роботі І. Самойлової, О. Коломійчук [9]. Науковці зазначають, що логоритмічні заняття сприяють корекції дрібних та загальних рухів, розвитку координації «мовлення – рух», збільшенню словникового запасу у дітей, вдосконаленню психофізичних функцій, розвивають емоційність та навички спілкування. Логоритмічні заняття базуються на тісному взаємозв'язку «слово – рух – музика» та включають вправи для розвитку дрібної моторики, пальчикові, мовні, музично-рухові та комунікативні ігри, танцювальні вправи під ритмодекламацію чи спів, ритмічні ігри з використанням музичних інструментів, вірші у поєднанні з рухами.

М. Е. Takhirova [13] зазначає, що заняття логопедичною ритмікою сприяють зміцненню опорно-рухового апарату, розвивають дихання, моторику, сприяють формуванню правильної постави, рухових умінь та навичок, розвитку фізичних якостей. На думку дослідниці логопедичні заняття варто розділяти на дві групи: перша – спрямована на розвиток координації, орієнтації у просторі, зміцнення м'язів, а також розвиток когнітивних процесів, таких як пам'ять, мислення, увага та уява; друга – мовленнєві вправи, які формують правильне дихання, уміння контролювати голос, сприйняття мови та інших звуків на слух, формування вимови, інтонації тощо.

У роботі Н. Б. Петренко [8] представлено авторську програму танцювально-коригувальної спрямованості для дітей з мовленнєвими порушеннями, яка передбачала включення вправ зі спортивних танців, фітбол-гімнастики, танцювальної гімнастики, казкотерапії, логоритміки, а також дихальних вправ. Програма містила 4 етапи (адаптаційно-організаційний, коригувально-ускладнювальний, коригувально-стабілізувальний та заключно-підсумковий), кожен з яких передбачає

використання танцювальних вправ та ігор, спрямованих на корекцію мовлення, формування точності та швидкості реакції на звукові та словесні сигнали, удосконалення якостей уваги та пам'яті, словесної регуляції дій шляхом узгодження слів та рухів, а також формування умінь здійснювати рухові дії за умовним сигналом.

Н. Є. Пангелова, Т. Ю. Круцевич [7] обґрунтували та визначили ефективність впливу рухової активності на мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку. В процесі дослідження науковцями було здійснено моніторинг рівня розвитку мовлення дітей дошкільного віку та впроваджено технології, спрямовані на інтеграцію їх мовленнєвого та фізичного розвитку. Дослідники прийшли до висновку, що впровадження інтегрованого підходу на основі застосування пальчикової, артикуляційної, дихальної та ритмічної гімнастики, фітнес-технологій і сюжетно-рольової логоритмічної гімнастики ефективно впливає на мовленнєво-руховий розвиток дітей.

Формування рухової сфери є вагомим чинником активізації мовлення та усунення мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку. Проте, спроби науковців вирішити означені проблеми характеризуються розрізненим підходом, практично відсутні наукові доробки, спрямовані на комплексне вирішення питань, пов'язаних із удосконаленням комунікативного та рухового розвитку дітей із порушенням мовлення. Найбільш ефективними та доцільними засобами у роботі з дітьми з порушенням мовлення науковцями визначено логопедичну ритміку, фітбол-гімнастику, ритмічну гімнастику, дихальні вправи та рухливі ігри.

Список використаних джерел

1. Буховець Б., Дишель Г., Романенко С. Передумови побудови програми фізичного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 39. С. 263–267.

2. Гридасова А. С. Логоритміка на музичних заняттях, як метод профілактики мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації* : збірник наукових і навчально-методичних праць. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. Вип. 10. С. 369–373.

3. Дошкільна освіта в Україні. *Державна служба статистики України* : веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/dosh_osvit/arch_dosh_osv.htm (дата звернення: 05.03.2024).

4. Єрмоменко К. Таран О. Дослідження сформованості рухової сфери у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав, 2022. Вип. 88. С. 151–

154.

5. Козинець О. В., Цибульська Л. В. Особливості мовленнєвої готовності до навчання в школі дітей із загальним недорозвитком мовлення в сучасних умовах. *Distance Education in Ukraine: Innovative, Normative-Legal, Pedagogical Aspects*. 2023. № 3. С. 215–226. DOI:10.18372/2786-5495.1.17782

6. Омеляненко І. О. Дидактичне забезпечення фізичного виховання школярів у гетерогенних групах в умовах інклюзивної освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2018. № 1. С. 91–94.

7. Пангелова Н. С., Круцевич Т. Ю. Нейропсихологічні засади активізації мовлення дітей старшого дошкільного віку при виконанні рухових дій. *Psycholinguistics*. 2019. № 25 (1). С. 232–255.

8. Петренко Н. Б. Вплив занять з елементами танцювальних вправ на когнітивні функції дітей 4–6 років з відхиленнями мовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02. Київ, 2018. 22 с.

9. Самойлова І., Коломійчук О. Використання логопедичної ритміки на логопедичних заняттях дітям з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. *Innovations and prospects of world science : The 9 th International scientific and practical conference, 28-30 April 2022. Vancouver : Perfect Publishing, 2022. P. 453–457.*

10. Стахова Л., Лоза А. Рухлива гра в корекційному процесі з подолання порушень мовлення в дітей дошкільного віку. *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи* : матеріал IV Міжнародної наук.-практ. конф., 28 жовтня 2022 р. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 94–96.

11. Alimova Kamola Kh. Development of graphomotor skills in children with speech disorders current issues. *International Journal of Pedagogics*. 2022. № 2(12). P. 5–9.

12. Semenova V. G., Filippova O. N. Features of spatial representations in preschool children with general speech underdevelopment. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*. 2022. Vol 129. P. 952–959.

13. Takhirova M. E. Effective ways of speech development in preschool children in the classroom of logorhythmics. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2022. № 4 (11) P. 52–57.